

Міністерство освіти і науки України
Кіровоградський національний технічний університет

Кафедра економіки та організації виробництва

Економічна безпека підприємства

Методичні вказівки до вивчення курсу для студентів спеціальності
7.03050401 «Економіка підприємства за видами діяльності»

Затверджено
на засіданні кафедри
економіки та організації
виробництва
Протокол № 1 від “27”08.2014р.

Кіровоград
2014

Економічна безпека підприємства: Методичні вказівки до вивчення курсу для студентів спеціальності 7.03050401 «Економіка підприємства за видами діяльності»/ Н.П.Сисоліна, Г.В.Савеленко. - Кіровоград; КНТУ, 2014.-18с.

Укладачі: Н.П.Сисоліна, канд. екон. наук, доц., Г.В. Савеленко асистент

Рецензент: Л.М. Романюк, канд. екон. наук, доц.

В сучасних ринкових умовах від спеціалістів вимагають вміння приймати й обґрунтовувати ефективні рішення в галузі економічної безпеки підприємства.

Ці методичні вказівки мають за мету допомогти спеціалістам у закріпленні теоретичних засад з економічної безпеки підприємства і виробити навички самостійно аналізувати складні організаційні та виробничі ситуації і приймати рішення по їх врегулюванню.

Методичні вказівки містять пропозиції щодо послідовності, методів і порядку виконання розрахунків та посилення до літератури і допомагають студенту кваліфіковано вивчити курс „Економічна безпека підприємства”.

1. Мета і задачі дисципліни в навчальному процесі

1.1. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета навчальної дисципліни „Економічна безпека підприємства” – є отримання знань про використання теоретико-методичних основ оцінки та аналізу стану економічної безпеки підприємства для формування навичок розробки практичних рекомендацій щодо зниження ризиків підприємства та розробки антикризових заходів.

Завдання - навчитись концептуально ставити завдання економічної безпеки підприємства; формувати систему показників, яка найбільш оптимально характеризує складові економічної безпеки; виявляти стимулюючі або загрожуючі фактори; оцінювати ризики та ймовірності банкрутства підприємства; проводити оцінку та аналіз стану економічної безпеки підприємства; розробляти комплекс рекомендацій для зниження ризиків підприємства та розробки антикризових заходів.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен

знати: категоріальний апарат навчальної дисципліни; теоретичні основи щодо управління економічним станом підприємства; основні концептуальні положення управління економічною безпекою підприємства; основні особливості організації послідовності етапів формування служби економічної безпеки на вітчизняних підприємствах; світові тенденції підвищення рівня економічної безпеки підприємства

вміти: раціонально використовувати методичний інструментарій по оцінюванню системи економічної безпеки підприємства та управлінню ризиками інноваційних проектів.

1.2. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1.

Тема 1. Теоретичні основи економічної безпеки підприємства.

Тема 2. Система управління економічною безпекою підприємства.

Тема 3. Особливості забезпечення економічної безпеки в організаціях різних форм власності та видів діяльності

Змістовий модуль 2.

Тема 4. Методичне забезпечення оцінювально-аналітичної системи економічної безпеки підприємства.

Тема 5. Економічна безпека в системі корпоративних відносин підприємства

Тема 6. Дослідження особливостей управління ризиком інноваційних проєктів

Зміст модуля 1

Основні поняття: ресурси, економічні інтереси, внутрішні й зовнішні загрози

Сутність та мета дисципліни „Економічна безпека підприємства”. Сутність поняття економічної безпеки. Передумови формування економічної безпеки. Поняття і види ризиків. Концептуальні засади економічної безпеки. Світовий досвід забезпечення економічної безпеки підприємства. Організація системи економічної безпеки підприємства. Адаптація підприємства як засіб забезпечення його економічної безпеки. Основні напрями організації економічної безпеки за окремими функціональними складовими: фінансовою, техніко-технологічною, екологічною тощо (рис.2). Інформаційно-аналітичне забезпечення системи управління економічною безпекою підприємства (рис.1). Конкурентна боротьба: основні методи та принципи її ведення. Особливості забезпечення економічної безпеки в організаціях різних форм власності та видів діяльності. Стратегічне та інноваційне забезпечення системи управління економічною безпекою підприємства.

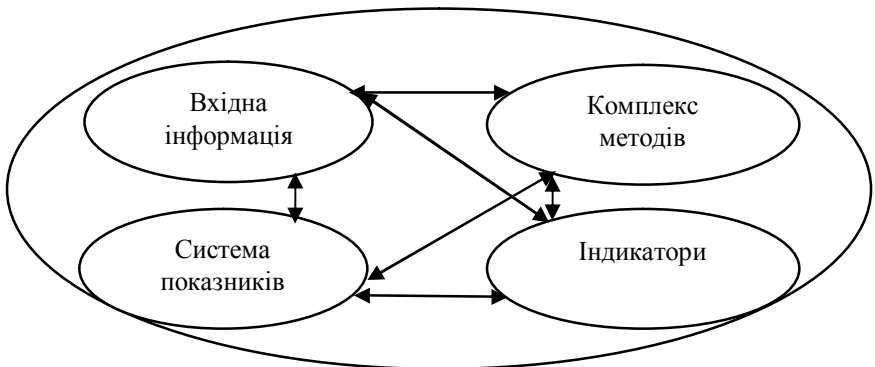

Рис. 1. Взаємозв'язок та взаємообумовленість складових інформаційно-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства

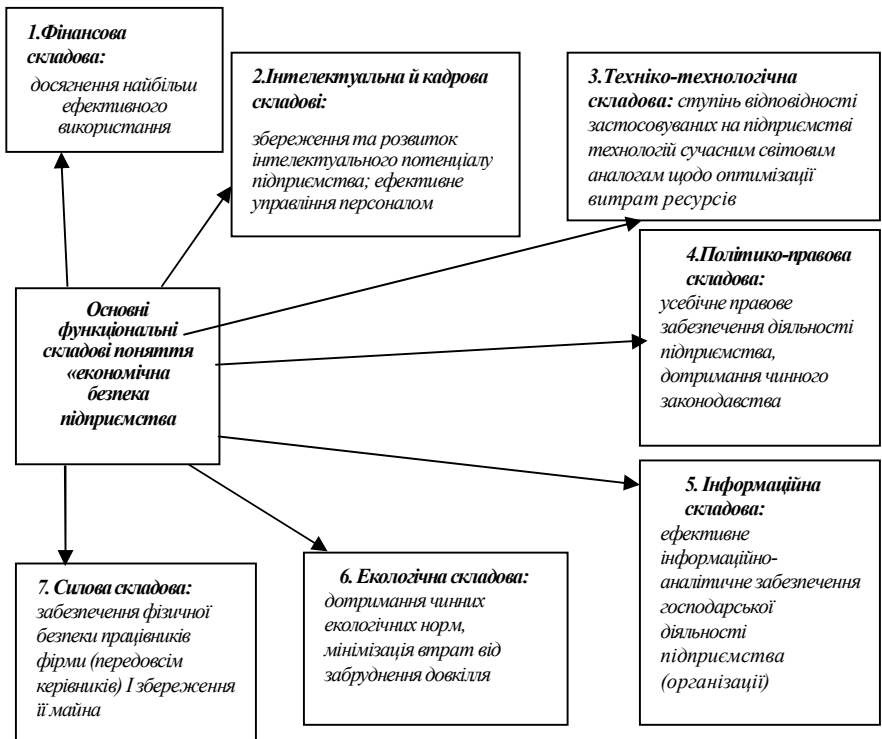

Рис. 2. Типовий перелік функціональних складових економічної безпеки підприємства (організації)

Приклад фрагменту тесту для самоконтролю знань:

1. Що належить до зовнішніх негативних дій?
 - а) малоефективна ринкова стратегія;
 - б) цінова та інші форми конкуренції;
 - в) страйки;
 - г) спекулятивні операції на ринку цінних паперів.

2. Залежно від суб'єктної обумовленості фактори негативного впливу на економічну безпеку поділяються на:
 - а) об'єктивні та суб'єктивні;
 - б) свідомі та несвідомі;

- в) прямі та опосередковані;
- г) закономірні та випадкові.

3. Який вид інформації не розрізняється за джерелами?

- а) секретна інформація;
- б) відкрита офіційна інформація;
- в) вірогідна нетаємна інформація, одержана через неформальні контакти працівників фірми з носіями такої інформації;
- г) конфіденційна інформація, одержана способом несанкціонованого доступу до неї.

Зміст модуля 2

Основні поняття: ризики, інноваційні проекти, вартість капіталу

Складові економічної безпеки України та методика їх оцінювання. Методичний підхід до оцінювання економічної безпеки регіону та галузі. Комплекс методичних підходів щодо оцінювання економічної безпеки підприємства. Технологія моделювання стану економічної безпеки підприємства. Нормативно-правове забезпечення економічної безпеки в системі корпоративного управління підприємством. Фактори загроз економічної безпеки в системі корпоративного управління підприємства. Методичне забезпечення ідентифікації та оцінювання загроз економічної безпеки в системі корпоративного управління (табл. 1).

Таблиця 1

Визначення типів фінансової стійкості підприємства

Тип фінансової стійкості	Тривимірний показник	Джерела, які використовуються для покриття витрат	Коротка характеристика
1	2	3	4
Абсолютна фінансова стійкість	$S = (1, 1, 1)$	Власні оборотні кошти	Висока платоспроможність
Нормальна фінансова стійкість	$S = (0, 1, 1)$	Власні оборотні кошти й довгострокові кредити	Нормальна платоспроможність; ефективне використання позикових коштів; висока прибутковість виробничої діяльності

1	2	3	4
Нестійкий фінансовий стан	$S = (0, 0, 1)$	Власні оборотні кошти, довгострокові та короткострокові кредити	Порушення платоспроможності; необхідність залучення додаткових джерел; можливість поліпшення ситуації
Кризовий фінансовий стан	$S = (0, 0, 0)$	–	Неплатоспроможність підприємства; грань банкрутства

Сутність і завдання управління ризиком інноваційних проєктів. Дослідження принципів організації управління ризиком інноваційних проєктів. Структуризація ризику, мети і завдань управління інноваційними проєктами.

Приклад фрагменту тесту для самоконтролю знань:

1. Який із зазначених заходів є завершальним у алгоритмі заходів щодо забезпечення необхідного рівня ЕБП?

- а) оцінка ефективності вжитих заходів з точки зору нейтралізації негативних впливів за кожною складовою ЕБП;
- б) опрацювання рекомендацій щодо усунення існуючих негативних впливів на ЕБП та запобігання можливим таким впливам;
- в) фіксація здійснених превентивних заходів з попередження негативних впливів за всіма складовими ЕБП;
- г) оцінка вартості кожного з пропонованих заходів щодо усунення негативних впливів на рівень ЕБП та визначення відповідальних за їх реалізацію.

2. Захист від промислового шпіонажу є одним з напрямів діяльності якого виду діяльності служб підприємства, спрямованих на забезпечення ЕБП?

- а) забезпечення фізичної та моральної безпеки співробітників фірми;
- б) забезпечення безпеки майна та капіталів підприємства;
- в) безпечність інформаційного середовища фірми;
- г) забезпечення сприятливого зовнішнього середовища.

3. Основні причини виникнення внутрішніх негативних впливів на політико-правову складову:

- а) недостатнє фінансування юридичного забезпечення бізнесу;
- б) політичні кризи міжнародного характеру;
- в) зміна положення діючого законодавства з питань власності, оподаткування;
- г) низька кваліфікація робітників юридичної служби підприємства.

4. Що не входить до корпоративних ресурсів підприємства?

- а) права;
- б) підприємницькі можливості;
- в) інформація;
- г) капітал.

5. Визначте перший етап алгоритму проведення функціонального аналізу заходів щодо забезпечення необхідного рівня ЕБП:

- а) визначення структури негативних впливів за функціональними складовими ЕБП, розподіл об'єктивних та суб'єктивних негативних впливів;
- б) фіксація здійснених превентивних заходів з попередження негативних впливів за всіма складовими ЕБП;
- в) оцінка ефективності вжитих заходів з точки зору нейтралізації негативних впливів за кожною складовою ЕБП;
- г) визначення причин недостатньої ефективності заходів, здійснених для подолання вже наявних та можливих негативних впливів на ЕБ.

1.3. Теми практичних (семінарських) занять

Тема 1. Теоретичні основи економічної безпеки підприємства.

- 1. Концептуальні засади економічної безпеки
- 2. Світовий досвід забезпечення економічної безпеки підприємства

Тема 2. Система управління економічною безпекою підприємства.

- 1. Організація системи економічної безпеки підприємства
- 2. Інформаційно-аналітичне забезпечення системи управління економічною безпекою підприємства

Тема 3. Методичне забезпечення оцінювально-аналітичної системи економічної безпеки підприємства.

- 1. Складові економічної безпеки України та методика їх оцінювання

2.Комплекс методичних підходів щодо оцінювання економічної безпеки підприємства

Тема 4. Економічна безпека в системі корпоративних відносин підприємства

1.Нормативно-правове забезпечення економічної безпеки в системі корпоративного управління підприємством

2.Методичне забезпечення оцінювання загроз економічної безпеки в системі корпоративного управління

1.4. Орієнтовні питання до заліку

1. Головні функції служби економічної безпеки підприємства. Особливості формування служби економічної безпеки підприємства на вітчизняних підприємствах.

2. Роль і значення економічної безпеки підприємства в сучасних умовах розвитку економіки України.

3 Основні концептуальні положення управління економічною безпекою підприємства.

4. Суть і основні етапи еволюції поняття «економічна безпека».

5. Інтеграція підходів та методів до оцінки економічної безпеки підприємства.

6. Особливості використання факторного, кластерного аналізу та побудови багат шарового нейронного перцептрона при оцінюванні економічної безпеки підприємства.

7. Стратегічне та інноваційне забезпечення системи управління економічною безпекою підприємства.

8. Основні відмінності використання статичних та динамічних економіко-математичних моделей для оцінювання економічної безпеки підприємства.

9. Особливості оцінювання рівня економічної безпеки підприємств у різних країнах світу.

10. Методичні підходи до оцінювання ймовірності банкрутства.

11. Сутність основних підсистем фінансової безпеки.

12. Оцінка рівня економічної безпеки підприємства з урахуванням бруто-інвестицій.

13. Інтерфейсна складова економічної безпеки підприємства.

14. Методики оцінювання корпоративного управління.

15. Класифікація факторів загроз економічній безпеці в системі корпоративного управління підприємства.

16. Підсистеми показників для визначення виробничої, фінансової, кадрової, силової складових економічної безпеки підприємства.

17. Теоретичні засади ризик-менеджменту на підставі розробки механізму управління ризиками інноваційної діяльності підприємств.
18. Основні види проектних ризиків.
19. Характеристика етапу ідентифікації ризику.
20. Розподіл ризику між учасниками реалізації інноваційного проекту.
21. Основні принципи організації управління ризиком інноваційних проектів.
22. Класифікація ризиків інноваційних проектів.
23. Основна характеристика принципу саморегулювання системи управління ризиком інноваційних проектів.
24. Особливості комунікаційного процесу в ризик-менеджменті.
25. Основні етапи процесу управління ризиком інноваційних проектів.
26. Інноваційна діяльність підприємства.
27. Особливості забезпечення економічної безпеки в умовах глобалізації.
28. Посилення конкурентоспроможності підприємств як критерій їх економічної безпеки.
29. Типологізація системних ризиків та загроз економічної безпеки підприємництва.
30. Особливості виробничого, фінансового та інвестиційного ризиків.
31. Критерії рівня економічної безпеки підприємства.

2. Завдання для самостійної роботи студентів

Модуль 1

Опрацювання лекційного матеріалу за темами 1-3 Підготовка до тестування 1.

Підготовка рефератів обсягом до 7-10 аркушів (шрифт № 14, інтервал 1,5) за напрямком: «Теоретичні основи економічної безпеки підприємства» (перелік рекомендованих тем додається далі).

Модуль 2

Опрацювання лекційного матеріалу за темами 4-6 Підготовка до тестування 2.

Підготовка рефератів за напрямком: «Методичне забезпечення оцінювально-аналітичної системи економічної безпеки підприємства» (перелік рекомендованих тем додається далі)

Перелік тем рефератів та повідомлень для самостійної роботи:

1. Взаємозв'язок категорій «економічна безпека підприємства» та «ризик».
2. Основні загальні риси понять «фінансове вирівнювання» та «економічна безпека регіону».
3. Особливості страхування бізнесу в Україні як основа забезпечення економічної безпеки підприємства.
4. Основна характеристика системи економічної безпеки підприємства.
5. Основні елементи організаційної структури щодо забезпечення економічної безпеки підприємства.
6. Стратегія і тактика забезпечення економічної безпеки підприємства.
7. Принципи створення раціонального потоку інформації про економічну безпеку підприємства.
8. Проаналізувати взаємозв'язок та взаємообумовленість складових інформаційно-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства.
9. Методики оцінки рівня економічної безпеки підприємства.
10. Основні підходи до визначення економічної безпеки підприємства.
11. Основні відмінності кадрової та інтелектуальної складових економічної безпеки підприємства.
12. Поняття «корпоративного конфлікту».
13. Проранжуйте основні принципи організації управління ризиком інноваційних проєктів.
14. Охарактеризуйте форми організації робіт зі створення і розробки інноваційних проєктів.
15. Відмінність понять "ризик" і "невизначеність".
16. Захист суб'єктів підприємництва від рейдерських посягань.
17. Фактори ризику та їх вплив на підприємницьку діяльність.

3. Розподіл балів, які отримують студенти

Приклад для заліку

Поточне тестування та самостійна робота						Підсумковий тест (залік)	Сума
Змістовий модуль 1			Змістовий модуль 2				
T1	T2	T3	T4	T5	T6	100	100
50			50				

T1, T2 ... T6– теми змістових модулів.

4. Рекомендована література Базова

1. Андрощук Г. А. Экономическая безопасность предприятия: защита коммерческой тайны / Г. А. Андрощук, П. П. Крайнев. - К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2000. - 398 с.

2. Бекряшев А. К. Теневая экономика и экономическая преступность / А. К. Бекряшев, И. П. Белозеров. – Электронный учебник / Режим доступа: <http://newasp.omskreg.ru/bekryash/index.htm>

3. Белокуров В. В. Структура функциональных составляющих экономической безопасности предприятия [электронный ресурс] / В. В. Белокуров // Режим доступа : // [http : // www.safetyfactor. ru](http://www.safetyfactor.ru) – 20.01.2005.

4. Бирман Г., Шмидт С. Экономический анализ инвестиционных проектов: Пер. с англ. под ред. Л.П.Белых. – М.: Банки и биржи, ЮНИТИ, 1997. – 631 с.

5. Бланк И.А. Управление финансовыми рисками. – К.: Ника-Центр, 2005. – 600 с.

6. Васильців Т.Г. Економічна безпека підприємництва України: стратегія та механізми зміцнення: Монографія. – Львів: Арал, 2008. – 384с.

7. Вітлінський В.В., Великоіваненко Г.І. Ризикологія в економіці та підприємстві: Монографія. – К.: КНЕУ, 2004. – 480 с.

8. Витлинский В.В. Экономический риск: системный анализ, менеджмент. – К., 1994. – 245 с.–Деп. в КГЕУ 17.10.94, №2035–Ук94

9. Внукова Н.М., Смоляк В.А. Економічна оцінка ризику діяльності підприємств: проблеми теорії та практики / Харківський національний економічний ун-т. Х.: ВД «ІНЖЕК», 2006. – 181 с.

10. Волков И.М., Грачева М.В. Проектный анализ. – М.: Банки и биржи: ЮНИТИ, 1998. – 422с.

11. Грунин О. А. Экономическая безопасность организации : [учеб. пособ.] / О. А. Грунин, С. О. Грунин. - СПб.; М.; Х.; Минск : Питер, 2002. - 160 с.

12. Крыжановский В. Г. Антикризисное управление / [В.Г. Крыжановский, В. И. Ламешков, В. И. Люттер и др.]: под ред.

Э. С. Минаева и В. П. Панагушина. – М.: ПРИОР, 1999. – 432 с.

13. Куліков П.М. Економіко-математичне моделювання фінансового стану підприємства: навчальний посібник / П. М. Куліков, Г. А. Іващенко. – Харків: ВД «ІНЖЕК», 2009. – 152 с.

14. Лук'янова В.В., Головач Т.В. Економічний ризик: Навч. посіб. – К.: Академвидав, 2007. – 464 с.

15. Основи створення комплексної системи економічної безпеки підприємства: теоретичний аспект [Електронний ресурс] / Коваленко К.В. – Режим доступу до статті <http://www.nbu.gov.ua>

16. Предприятие в нестабильной экономической среде: риски, стратегии, безопасность / Г.Б. Клейнер, В.Л. Тамбовцев, Р.М. Качалов/ Под общ. ред. С.А.Панова. – М.:ОАО Изд-во «Экономика», 1997. – 288с.

17. . Сисоліна Н. П. Економічна безпека підприємства : навчальний посібник / укл. Н. П.Сисоліна. – Кіровоград: КНТУ, 2014 – 226с.

18. Судакова О. І. Стратегія забезпечення належної економічної безпеки підприємства / О. І. Судакова, Д. В. Гречко, А. В. Шкурупій. – [електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/4_SVMN_2007/Economics/18818.doc.htm.

19. Ткаченко А. М. Оцінка рівня економічної безпеки підприємства. Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Venu/2010_1/21.pdf

Допоміжна

1. Анисимова О. Н. Оценка систематического риска инновационной и внешнеэкономической деятельности малых предприятий / О. Н. Анисимова // Проблемы развития внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект : сб. науч. тр. ДонНУ. – Донецк : Изд-во ДонНУ, 2007. – С. 161-167.

2. Аніщенко І. В. Оцінка ефективності реалізації та фінансове забезпечення програм розвитку малого бізнесу в регіоні / І. В. Аніщенко, Ю. Б. Пінчук // Економіка та держава, 2005. - № 10. – С. 29-33.

3. Ареф'єва О. В. Суперечності розвитку як основне джерело загрози безпеці рівноваги економічних систем / О. В. Ареф'єва, О. С. Шнипко // Актуальні проблеми економіки. - 2006. - № 3 (57). - С. 57-63.

4. Баженова О.В. Аналіз стану економіки України в контексті її економічної безпеки / Олена Володимирівна Баженова // Проблемы развития внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект : сб. науч. тр. ДонНУ. – Донецк : Изд-во ДонНУ, 2004. – С. 839-845.

5. Баженова О. В. Застосування системного підходу до аналізу економічної безпеки держави / Олена Володимирівна Баженова // Вісн. КНУ, сер. Економіка. – Вип. 66-67. К. : ВПЦ КНУ, 2003. – С. 122-124.

6. Баженова О. В. Методика визначення оцінки економічної безпеки держави / Олена Володимирівна Баженова // Актуальні проблеми розвитку підприємницької діяльності в Україні : зб. наук. пр. за заг. ред. А. В. Шегди. – Вип. 3. – К. : ВПЦ КНУ, 2003. – С. 4-9.

7. Базилюк А. В. Тіньова економіка в Україні / А. В. Базилюк, С. О. Коваленко. – К. : КФ ДП НДЕІ Мінекономіки, 1998. – 206 с.

8. Базилінська О.Я. Фінансовий аналіз: теорія та практика: навч.посібник/ О.Я. Базилінська.- К.: ЦУЛ, 2011.-328с.

9. Гичева Н. Ю. Діагностика економічної безпеки підприємства // Економіка: проблеми теорії та практики. Збірник наукових праць. Випуск 247: В 4 т. Том IV. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2004. – С. 634-636.

10. Горячева К. С. Механізм управління фінансовою безпекою підприємства : автореф. дис. на здобуття наук, ступеня канд. екон. наук : спец. 08.06.01 «Економіка, організація і управління підприємствами» / Київський нац. ун-т технологій та дизайну / К. С. Горячева. - К., 2006. – 16 с.

11. Гранатуров В.М., Литовченко И.В. Управление предпринимательскими рисками: вопросы теории и практики. – О.: МЧП «Эвен», 2005. – 204 с.

12. Гранатуров В.М. Экономический риск: сущность, методы измерения, пути снижения: Учебное пособие. – М.: Издательство «Дело и Сервис», 1999. – 112 с.

13. Грачева М.В. Анализ проектных рисков: Учеб. пособие для вузов.–М.: ЗАО “Финстатинформ”,1999. – 216 с.

14. Гриньова В. М. Організаційно-економічні основи формування системи корпоративного управління в Україні: (Монографія) / В. М. Гриньова, О.С.Попов. – Харків.: Вид. ХДЕУ, 2003. – 324 с.

15. Дацків Р. М. Економічна безпека у глобальному вимірі / Р. М. Дацків // Актуальні проблеми економіки. - 2004. - № 7 (37). - С. 143-153.

16. Економіка підприємства: Підручник/ За заг. ред. С.Ф. Покропивного.- К: КНЕУ, 2001. – 526с.

17. Економічний аналіз / За ред. акад. НАНУ, проф. М. Г. Чумаченка. – К.: КНЕУ, 2001. – 540 с.

18. Козаченко Г. В. Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення : [монографія] / Козаченко Г. В., Пономарьов В. П., Ляшенко О. М. - К. : Лібра, 2003. - 280 с.

19. Корпоративные конфликты. Причины их возникновения и способы преодоления. – М.: Едиториал УРСС, 2002. – 304 с.

20. Мацибора В.І. Економіка підприємства: навч.посібник / В.І.Мацибора, В.К.Збарський , Т.В. Мацибора . - К.: Каравела, 2012.- 320с.

21. Останкова Л.А. Аналіз, моделювання та управління економічними ризиками: навч.посібник/ Л.А.Останкова, Н.Ю. Шевченко. - К.: ЦУД, 2011.-256с.

22. Основи інформаційної безпеки : навч.посібник/ С.В. Ковтун та ін.-Кіровоград: КНТУ, 2012.-444с.

23. Шлемко В. Т. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення : [монографія] / В. Т. Шлемко, І. Ф. Бінько / Рада національної безпеки і оборони України; Національний ін-т стратегічних досліджень. - К. : НІСД, 1997.-143 с.

24. Шлыков В. В. Комплексное обеспечение экономической безопасности предприятия / Шлыков В. В. / Санкт-Петербургский ун-т; Рязанский ин-т права и экономики МВД России. - СПб. : Алетей, 1999. - 138 с.

25. Экономическая безопасность: [энциклопедия] / А.Г. Шаваев, А.Т. Багаутдинов и др. – М. : Правовое посвящение, 2001. – 512 с.

26. Верховної ради України – www.rada.gov.ua

Зміст

1. Мета і задачі дисципліни в навчальному процесі	4
1.1. Мета та завдання навчальної дисципліни	4
1.2. Програма навчальної дисципліни	4
1.3. Теми практичних (семінарських) занять	9
1.4. Орієнтовні питання до заліку	10
2. Завдання для самостійної роботи студентів	11
3. Розподіл балів, які отримують студенти	12
4. Рекомендована література	13